



Univerzita Palackého
v Olomouci



Univerzita Palackého
v Olomouci

Bezdůvodné obohacení

doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D., LL.M. (Passau)



Základní východiska BO

- Škoda a obohacení
- Terminologie
 - Obohacený
 - Ochuzený (ten, na jehož úkor bylo BO získáno)
- Aplikační rozsah BO
 - V závislosti na plnění nebo bez ohledu na plnění ochuzeného
 - Zvláštní problém zrušených smluv (odstoupení od smlouvy)



Generální skutková podstata BO

Jednotlivé zvláštní skutkové podstaty

OZ 1964

§ 451

- (1) Kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat.
- (2) Bezdůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.



Základní skutkové podstaty v § 2991

§ 2991

(1) Kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil.

(2) Bezdůvodně se obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.



Obecná skutková podstata BO

- **Předpoklady:**
 - Obohacení (X majetkový prospěch)
 - Plněním nebo jiným způsobem (viz dále)
 - Bez právního (spravedlivého) důvodu
 - Důvod k nabytí obohacení X důvod k ponechání si obohacení (viz dále)
 - Na úkor jiného
- **Přímá použitelnost**
- **Vliv na konstrukci jednotlivých skutkových podstat**



Důvod k nabytí obohacení a k ponechání obohacení

– Např. účinné plnění neoprávněnému

- 23 Cdo 4886/2016: *„Platí, že v době, kdy postupitel plnění od dlužníka v souladu s § 526 odst. 1 věty druhé obč. zák. přijímá, již není věřitelem postoupené pohledávky. Ke změně osoby věřitele dochází totiž již uzavřením postupní smlouvy bez ohledu na to, zda postupitel postoupení pohledávky dlužníkovi oznámil, popř. postupník postoupení pohledávky dlužníkovi prokázal (...). Postupitel je v daném okamžiku již jen platebním místem, které zákon dlužníkovi určuje. **Postupitel tedy je sice povinen plnění od dlužníka přijmout, není však oprávněn (chybí mu již právní titul) si přijaté plnění ponechat. Ponechá-li si je, činí tak bez právního důvodu.** Ve vztahu mezi postupitelem a postupníkem řeší tuto situaci ustanovení § 527 odst. 1 písm. b) obč. zák.“*

– Právní důvod má tzv. abstraktní povahu



Na úkor jiného

- Určení při kondicích z plnění
- Určení při kondicích nikoli z plnění
- K újmě jiného?
 - III. ÚS 3822/15: *„Je notorieta, že předpokladem vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení je získání majetkové hodnoty jedním subjektem na úkor jiného, v jehož majetkových poměrech se tato změna projevila negativně. Proto je aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy **subjekt, v jehož majetkové sféře došlo ke zmenšení majetkových hodnot ...**“*
 - Podobně např. NS SR, 2 Cdo 92/2010



Základní rozlišení kondikcí

1. Kondikce z plnění
2. Kondikce nikoli z plnění

Kritérium: pojem plnění

- Vliv pojetí obecné skutkové podstaty BO



Plnění

1. Široké pojetí pojmu plnění:

Např. rozsudek NS ze dne 8. 1. 2008, sp.zn. 30 Cdo 199/2007:

„Příkladem plnění bez právního důvodu je i užívání cizího pozemku bez nájemní smlouvy či jiného titulu opravňujícího užívat cizí věc; prospěch vzniká tomu, kdo realizuje uživatelská oprávnění, aniž by za to platil úhradu a aniž by se tedy jeho majetkový stav zmenšil o prostředky vynaložené v souvislosti s právním vztahem, který zakládá právo věc užívat.“



2. Plnění jako volní obohacení

- Např. Korecká: *„[p]od skutkovou podstatu plnění bez právního důvodu nelze také zařadit případy, kdy ke zvětšení aktiv neoprávněného nabyvatele došlo v důsledku události nespojené s ničí vůlí, např. náhodné smísení věcí. Zákon používá pojmu „plnění“, tj. musí jít o určité lidské chování, které spočívá v plnění. Tyto případy bude patrně nutno z nedostatku jiného zákonného ustanovení subsumovat pod skutkovou podstatu neoprávněného majetkového prospěchu z nepoctivých zdrojů.“*
- Podobně: Petrov, rozsudky NS ze dne 15. 5. 2008, sp.zn. 28 Cdo 964/2008; ze dne 20. 7. 2011, sp.zn. 28 Cdo 4755/2009.



3. Úzký pojem plnění moderní dogmatiky BO

- **vědomé poskytnutí majetkové výhody, kterým poskytovatel vůči příjemci sleduje určitý účel** (zejména splnění povinnosti).
 - Poskytnutí hodnoty
 - Vědomé a účelové zaměření; výklad z horizontu příjemce
 - Přičitatelnost poskytovateli plnění (alespoň vyvolání zdání)
 - Přičitatelnost příjemci plnění (zejména podnícení plnění)
 - Horizont příjemce (srov. § 488 III NOZ 2018)
- **Poskytnutí hodnoty (*Zuwendung*) X plnění (*Leistung*)**
 - Zhotovitel A podle neplatné smlouvy o dílo s B zhodnotí dům, který náleží C.
 - Zhotovitel A omylem zhodnotí dům, který náleží C, ačkoli se domníval, že plní B na základě smlouvy o dílo s B, která se ukázala jako neplatná.
 - Pasivní legitimace?
 - Prakticky významné zejména ve vícestranných vztazích (ale nejen!)
- **Petrov: „plnění na závazek“**



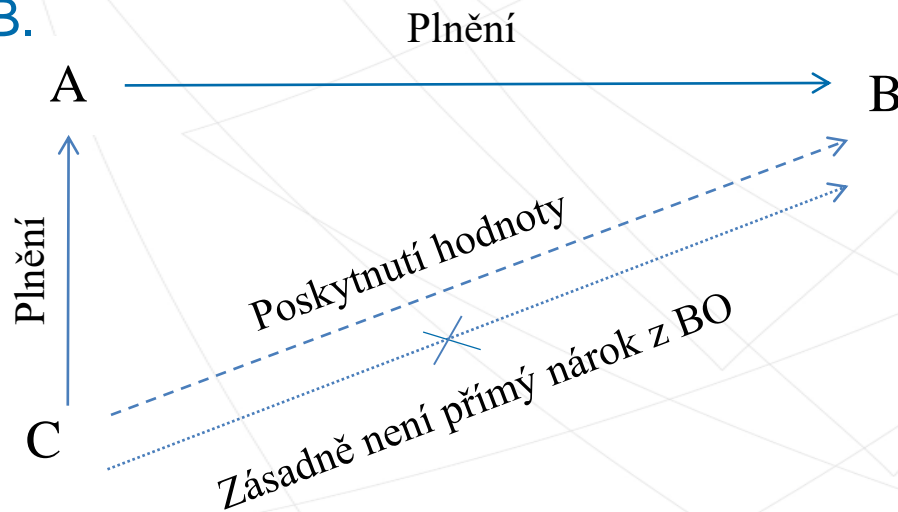
Legislativní projevy tohoto rozlišení

- § 457 OZ 1964: „Je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal.“
- § 2993 OZ: „Plnila-li strana, aniž tu byl platný závazek, má právo na vrácení toho, co plnila. Plnily-li obě strany, může každá ze stran požadovat, aby jí druhá strana vydala, co získala; právo druhé strany namítnout vzájemné plnění tím není dotčeno. To platí i v případě, byl-li závazek zrušen.“
 - + § 2994, 2995 OZ (viz níže)



Tzv. zkrácený řetězec plnění

A dluží plnění (např. dodání věci) B; A si toto plnění sám objedná u C, se kterým se dohodne, že bude plnit přímo B. C tedy nedodává zboží nejprve svému věřiteli, který by jej následně dodával věřiteli svému, nýbrž dlužník C plní přímo věřiteli svého věřitele (A), tj. plní přímo B.



- srov. § 2995



Struktura kondikcí v § 2991

A. Kondikce z plnění

Pod kondikce z plnění řadíme z **výslovně upravených** skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 2991 odst. 2:

1. **plnění bez právního důvodu** (*condictio indebiti*),
2. **plnění z právního důvodu, který odpadl** (*condictio ob causam finitam*).

Ze skutkových podstat **výslovně neupravených** v § 2991 odst. 2 pak i

3. **plnění z právního důvodu, který nenastal** (*condictio ob rem*; srov. § 2997 odst. 1 věta druhá).



B. Kondikce nikoli z plnění

Z kondicí nikoli z plnění upravuje komentované ustanovení **výslovně**:

1. **protiprávní užití cizí hodnoty a**
2. **plnění za jiného** (*Rückgriffskondiktion*).

Ze zákonem **výslovně neupravených** skutkových podstat spadá mezi kondikce nikoli z plnění:

3. **kondikce z vynaložení nákladu ve prospěch jiného** (*Verwendungskondiction*, resp. *Aufwendungskondiction*).
4. Samo protiprávní užití cizí hodnoty je součástí širší **kondikce z obohacení získaného zásahem do právní sféry jiného** (*Eingriffskondiktion*).



Univerzita Palackého
v Olomouci

I. Kondikce z plnění



Plnění bez právního důvodu (plnění nedluhu, *condictio indebiti*)

- Závislost na pojetí pojmu plnění
- Skutková podstata:
 - Obohacení plněním
 - Absence právního (spravedlivého) důvodu od počátku
 - Neplatné právní jednání
 - Zdánlivé právní jednání (non negotium)



Vědomé plnění nedluhu

- Je předpokladem *condictio indebiti* omyl ohledně existence právního důvodu?
 - § 2997 odst. 1 OZ, § 490 I d) NOZ 2018
 - OZ 1964: nejednotné
 - Srov. např. III. ÚS 3822/15: uvádí, že tradiční podmínka, aby na straně toho, jenž plnil, muselo jít o omyl v existenci dluhu, jeho výši, či osobě věřitele, je právní praxí překonaná
- **Odůvodnění:**
 - Předpoklad darování?
 - Zákaz rozporného jednání s předchozím jednáním (*venire contra factum proprium*)



Plnění z právního důvodu, který odpadl (*condictio ob causam finitam*).

- Problém odpadnutí právního důvodu s účinky *ex tunc*
 - Vznik obohacení: počátek běhu promlčecí lhůty
 - Rozsah obohacení
- Plnění na základě pravomocného rozhodnutí, které bylo následně zrušeno



Plnění z právního důvodu, který nenastal (*condictio ob rem*).

- srov. § 2997 odst. 1 věta druhá
- Odlišení od *condictio indebiti*, *condictio ob causam finitam*
 - Počáteční existence právního důvodu
 - Okamžik vzniku BO



Condictio ob rem

- *condictio ob causam datorum; CIC: condictio causa data causa non secuta*
- Plnění z právního důvodu, který nenastal. Zmaření účelu plnění.

§ 2997

(1) Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže **plnil z právního důvodu, který později nenastal** nebo odpadl.



- **Geneze (ŘP – uzavřený počet smluvních typů)**
 - Pb.: připuštění inominátních smluv
 - Uvádí se, že aplikační rozsah tohoto ustanovení je prakticky omezen na případy, kdy povinnost k poskytnutí protiplnění nemůže vzniknout nebo ji strany nechtějí.
- **Dohoda o účelu plnění, který následně nenastane**
 - Předpoklad: dohoda o právním důvodu plnění
 - Poskytnutí plnění za účelem, aby příjemce neučinil trestní oznámení (souhlas s trestním stíháním); po přijetí plnění je však učiní.
 - Domáci H poskytuje vdovci W 20 let služby jako pomocnice v domácnosti, aniž by za to dostala odměnu. Tyto služby jsou poskytovány v očekávání, o kterém W ví a které sdílí, že ji učiní buď dědičkou nebo odkazovnicí nebo ji jiným způsobem odškodní. Krátce před svou smrtí však změní závěť, H nedostane nic.



- A chce vystavět dům na svém pozemku. Za tím účelem zamýšlí zadat stavební práce stavebníkovi S. Na základě předběžné dohody započne stavebník s výkonem prací s tím, že se pak dohodnou na ceně. Následně nedojde pro neshody k uzavření smlouvy.
- Poskytnutí zálohy, aniž by následně došlo k uzavření smlouvy
- Poskytnutí plnění v očekávání, že příjemce **bude pohnut k právnímu jednání** (např. k uzavření smlouvy) a k poskytnutí protiplnění (*Vorleistungsfall*). Např. kupující zaplatí prodávajícímu část předpokládané kupní ceny, aby jej pohnul k uzavření kupní smlouvy. Druhá strana nakonec odmítne smlouvu uzavřít.
- *De lege lata*: Do jaké míry jde o plnění z právního důvodu, který odpadá?
 - Např. smlouva o záloze?



Rozsudek NS ze dne 28. 3. 2018, sp.zn. 28 Cdo 4744/2017

Žalobkyně poskytla hodnotu věřiteli obohaceného, kterému plnila (skutkově není vyjasněno) buď na základě jejich dohody nebo pod příslibem, že tento na ni poté převede automobil; pokud zde nebyla uzavřena smlouva, ale jen příslib převodu automobilu za plnění, pak jde o kondikci z právního důvodu, který nenastal.



„Bylo-li takto žalobkyní plněno na smluvený závazek účastníků, nabízí se právě kvalifikace bezdůvodného obohacení jako majetkového prospěchu vzniklého plněním z právního důvodu, jenž odpadl (byla-li snad účastníky uzavřená dohoda ze strany žalovaného nesplněná později zrušena, **případně nebyl-li realizován příslib žalovaného o převodu vlastnického práva na žalobkyni, jenž by byl rovněž dostatečným důvodem žalobkyní poskytnutého plnění**). V takovém případě vzniklo by bezdůvodné obohacení okamžikem zrušení smlouvy (§ 48 odst. 2 obč. zák.), **případně tehdy, kdy žalovaný odvolal dříve učiněný příslib převodu vlastnického práva k věci, resp. kdy odmítl věc prodat, či vytvořil takový stav, z něhož bylo zřejmé, že koupě již nebude realizována** (k tomu přiměřeně srovnej např. i rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. prosince 1997, sp. zn. 2 Cdon 944/97, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, ročník 1998, sešit 9, poř. č. 66; nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2001, sp. zn. 25 Cdo 968/99).“



Investice do cizí nemovitosti za účelem společného trvalého soužití, které následně skončí

- rozsudek NS ze dne 16. 7. 2018, sp.zn. 28 Cdo 1374/2018
- Skutkový stav: žalobce se domáhal náhrady investic majících za následek zhodnocení domu ve výlučném vlastnictví žalované (č. p. ve Z.), k nimž žalobce použil výtěžek z prodeje vlastní nemovitosti (dům č. p. v L. u R.) a uskutečnil je s vidinou časově neomezeného soužití s žalovanou, s níž krátce na to uzavřel i manželství (dne 25. 6. 2004). To však bylo k 19. 3. 2013 rozvedeno, přičemž právo na náhradu investic uplatnil žalobce u soudu dne 6. 3. 2015



- Za dostatečný právní důvod vynaložení investic na nemovitost (dům či bytovou jednotku) v tomto směru, tj. z pohledu naplnění skutkové podstaty bezdůvodného obohacení vzniklého z právního důvodu, jenž odpadl, soudní praxe považuje i **vzájemnou dohodu účastníků o společném bydlení a využívání nemovitosti (bytu) k tomuto účelu, na jejímž základě se investující osoba podílela na pořízení nemovitosti či na jejích stavebních úpravách za účelem získání či zkvalitnění prostor pro společné bydlení**; ke vzniku bezdůvodného obohacení v takovém případě dochází zpravidla teprve v okamžiku, kdy účastníci takové dohody zrušili společné soužití a společné užívání bytu



28 Cdo 1948/2018:

- „je-li bezdůvodné obohacení získáno **plněním na základě neformálního příslibu poskytnutí protihodnoty** (jenž může být **právním důvodem** pro realizované plnění i v případě, že mezi stranami byla rovněž sjednána smlouva, již stíhá neplatnost, srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2016, sp. zn. 28 Cdo 2100/2016, a usnesení téhož soudu ze dne 22. 11. 2017, sp. zn. 33 Cdo 93/2017), **odpadá dotčený právní důvod ve chvíli, kdy se stane zřejmým, že daný příslib nebude realizován** (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 30 Cdo 3312/2007, nebo rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2018, sp. zn. 28 Cdo 46/2018, a ze dne 28. 3. 2018, sp. zn. 28 Cdo 4744/2017).“



Univerzita Palackého
v Olomouci

II. Kondikce nikoli z plnění



Předpoklady

1. Obohacení
2. Nabyté jiným způsobem než plněním
3. Bez právního důvodu na úkor jiného (tzv. teorie přiřazení)



Kondikce z obohacení získaného zásahem do právní sféry jiného (*Eingriffskondiktion*)

Demonstrativní přehled případů, které řadíme pod kondikce ze zásahu do právní sféry jiného:

1. Nabytí cizí hodnoty
2. Užívání cizí hodnoty
3. Spotřebování cizí hodnoty
4. Požívání cizí hodnoty
5. Právní dispozice s cizí věcí
 - Právní osud získaného protiplnění: § 3001 I a § 3004 I 2 analogicky



- OZ: výslovně upravují jen nejčastější případ – **protiprávní užití cizí hodnoty.**
- K případům, kdy dochází ke střetu plnění se zásahem viz níže (částečně v § 2994 OZ, § 489 odst. 3)



Zvláštní problém: užívání veřejného prostranství

- § 34 zákona o obcích: Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.
- 33 Odo 1253/2005: *„Není-li proto v občanskoprávní rovině (např. smlouvou) upraveno obecné užívání veřejného prostranství, zahrnujícího i jen z části pozemky vlastnický náležející třetí osobě, má to za následek vznik bezdůvodného obohacení na straně obce plněním bez právního důvodu (§ 451 odst. 2 obč. zák.), neboť i když existuje právní důvod užívání veřejného prostranství, nejde o titul, podle kterého by obci vzniklo oprávnění, aby takové plnění ze strany třetí osoby (strpění užívání jejího majetku) bylo poskytováno bezplatně.“*
- Pb.: věnování jako právní důvod, vnucené obohacení, § 2992



Nadužívání věci jedním ze spoluvlastníků

- usnesení NS ze dne 5. 6. 2018, sp.zn. 28 Cdo 4018/2017
 - Tento spoluvlastník si má aktivně obstarat svolení (které je pro něj právním důvodem) od ostatních, nestačí, že ostatní jen mlčí.
- Pl.ÚS-st. 48/18 ze dne 16. 10. 2018



Plnění za jiného (*Rückgriffskondiktion*)

- Kdy lze plnit za jiného?
- Jaké jsou účinky ve vztahu k plněnému dluhu (regresní nárok vs. subrogace)
- Předpoklady:
 - Plnění věřiteli za jiného (včetně vůle plnit za jiného; rozsudek NS ze dne 25. 7. 2018, sp.zn. 28 Cdo 1145/2017)
 - X plnění v domnění, že jde o vlastní dluh
 - Plnění osoby odlišné od dlužníka (X subrogace)
 - Plnění vede k zániku dluhu dlužníka
 - Neexistují zvláštní zákonná nebo smluvní regresní pravidla
- Souvislost s úpravou plnění za jiného (§ 1936, 1937)



Kondikce z vynaložení nákladu ve prospěch jiného (*Verwendungskondiction, resp. Aufwendungskondiction*)

- Výdaj (náklad) X plnění: odlišují se účelovým určením
- Často jde o problém vnuceného obohacení



Vyloučení kondikce

§ 2992 OZ

Byl-li splněn dluh, a to i předčasně, nebylo-li uplatněno právo, ač uplatněno být mohlo, nebo učinila-li jedna osoba něco ve svém výlučném a osobním zájmu či na vlastní nebezpečí, nevzniká povinnost obohacení vydat; to platí i v případě, že jedna osoba obohatí druhou s úmyslem ji obdarovat nebo obohatit bez úmyslu právně se vázat.

§ 2997 OZ

(1) Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.

(2) Plnila-li osoba proto, že k tomu byla přivedena lstí, donucena hrozbou nebo zneužitím závislosti, ustanovení odstavce 1 se nepoužije. To platí i v případě, že plnila osoba nesvéprávná.



Univerzita Palackého
v Olomouci

Bezodůvodné obohacení s účastí více osob



Bezdůvodné obohacení s účastí více osob

Příklad č. 1: usnesení NS ze dne 10. 12. 2014, sp.zn. 28 Cdo 3569/2014

- Zhodnocení nemovitosti třetí osoby na základě neplatné smlouvy
- Sjednání neplatné smlouvy o dílo, kterým byla zhodnocena nemovitost ve vlastnictví třetí osoby (objednatel se mylně domníval, že je sám vlastníkem)
- Pb.: majetkový prospěch obohaceného? NS: Projeví-li určitá osoba ve smlouvě zájem o plnění majetkového rázu, jež je jí poskytnuto, dostane se jí takto zjevně majetkového prospěchu bez ohledu na to, zda se tímto současně zhodnotí majetek jiné osoby.



Příklad č. 2: plnění subdodavatele S, který jedná na základě smlouvy s dodavatelem D a přímo zhodnocuje statky objednatele O.

- Existují zde dva vztahy plnění, jednak poskytnutím objednaných prací plní svůj dluh S vůči svému smluvnímu partnerovi D; současně však tím plní i D svůj dluh vůči O.
- S plnil na základě neplatné smlouvy
- Obě smlouvy jsou neplatné



Bezdůvodné obohacení s účastí více osob

Základní přístupy k řešení

1. Pro vypořádání BO je rozhodující jen dotčený vztah plnění
 2. Subsidiarita vztahů plnění vůči kondicím nikoli z plnění
- Jen zásady, východiska; poměřováním lze dospět k odlišnému řešení
 - Srov. § 2994, 2995



Relevance jen dotčeného vztahu plnění

- Při určení vztahu plnění je třeba vycházet z **pojmu plnění**, nikoli jen ze vztahu poskytnutí hodnoty. **Věřitelem (ochuzeným)** je tedy poskytovatel plnění, nikoli nutně osoba, která příslušnou hodnotu (např. na základě pokynu věřitele) osobně poskytla (poskytovatel hodnoty). **Dlužníkem (obohaceným)** je pak příjemce plnění, nikoli nutně ten, komu byla příslušná majetková hodnota poskytnuta.
- Pro relevanci právě jen dotčeného vztahu plnění, ve kterém má dojít k vypořádání, hovoří zejména následující **důvody**:
 - a) Každá ze smluvních stran si může ponechat námitky vůči svému smluvnímu partnerovi.
 - b) Smluvní strana má být chráněna vůči námitkám, které plynou ze vztahu druhé smluvní strany se třetí osobou (*exceptio ex iure tertii*).
 - c) Každá smluvní strana má nést insolvenční riziko jen svého smluvního partnera. Jinak by totiž vzniklo riziko dvojí platby (viz níže). Současně i v soudním řízení má být každá strana vystavena jen svému smluvnímu partnerovi, nikoli třetí osobě.



Subsidiarita kondikcí nikoli z plnění

- Nejde jen o přednost kondikcí z plnění před kondicemi nikoli z plnění, nýbrž obecně o přednost vztahů plnění
- Totožnost předmětu obohacení
- Srov. § 2994, 2995 OZ



§ 2994 OZ

Dal-li někdo neoprávněně věc k užívání nebo požívání jinému, aniž ten byl v dobré víře, má vlastník nebo spoluvlastník věci vůči uživateli nebo poživateli právo na náhradu.

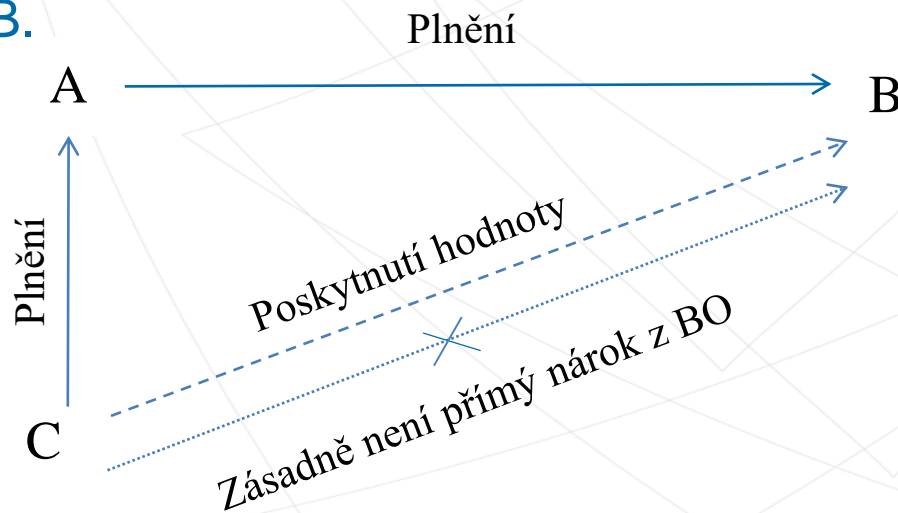
§ 2995 OZ

Vedlo-li plnění k obohacení třetí osoby, vydá je ochuzenému, jen pokud byl ochuzený k plnění přiveden lstí, donucen hrozbou či zneužitím závislosti nebo pokud nebyl svéprávný.



Tzv. zkrácený řetězec plnění

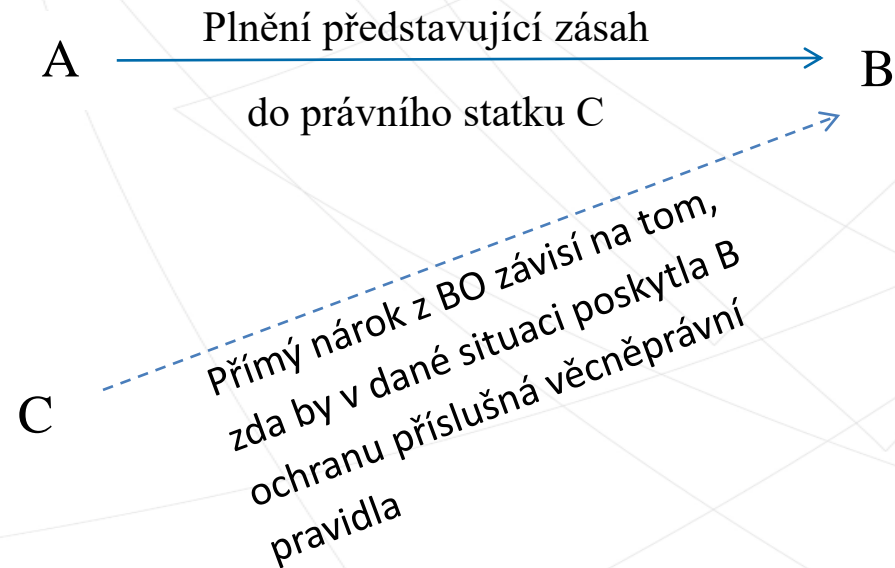
A dluží plnění (např. dodání věci) B; A si toto plnění sám objedná u C, se kterým se dohodne, že bude plnit přímo B. C tedy nedodává zboží nejprve svému věřiteli, který by jej následně dodával věřiteli svému, nýbrž dlužník C plní přímo věřiteli svého věřitele (A), tj. plní přímo B.





Překrytí plnění a zásahu

- V řadě případů může **plnění dvou osob současně představovat zásah do práv nezúčastněné třetí osoby (být na úkor třetího)**. Pravidelně jde o případy, kdy je předmětem plnění majetková hodnota, která náleží jinému než poskytovateli plnění. Typickým příkladem může být poskytnutí cizí věci k užívání jinému (např. pronájem cizí věci).



- Požadavek koherentního řešení s úpravou věcných práv (*sachenrechtliche Parellelwertung*)
- § 2994; § 1082 (Pb.: úprava v OZ 1964)



Poukázka a obdobné případy

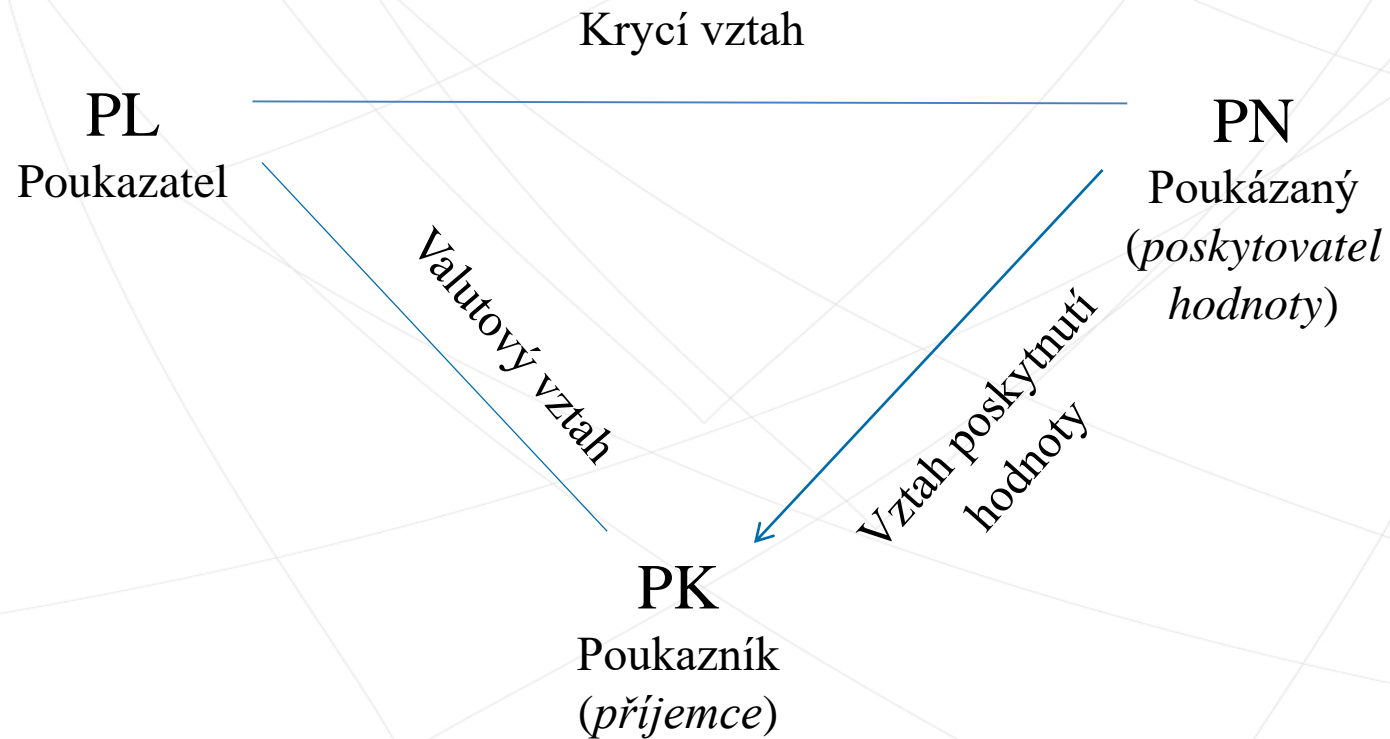
- **Tzv. poukázka v netechnickém** smyslu: situace, kdy poukázaný (PN) na výzvu poukazatele (PL) poskytuje majetkovou hodnotu poukazníkovi (PK).



PK

Poukazník
(příjemce)

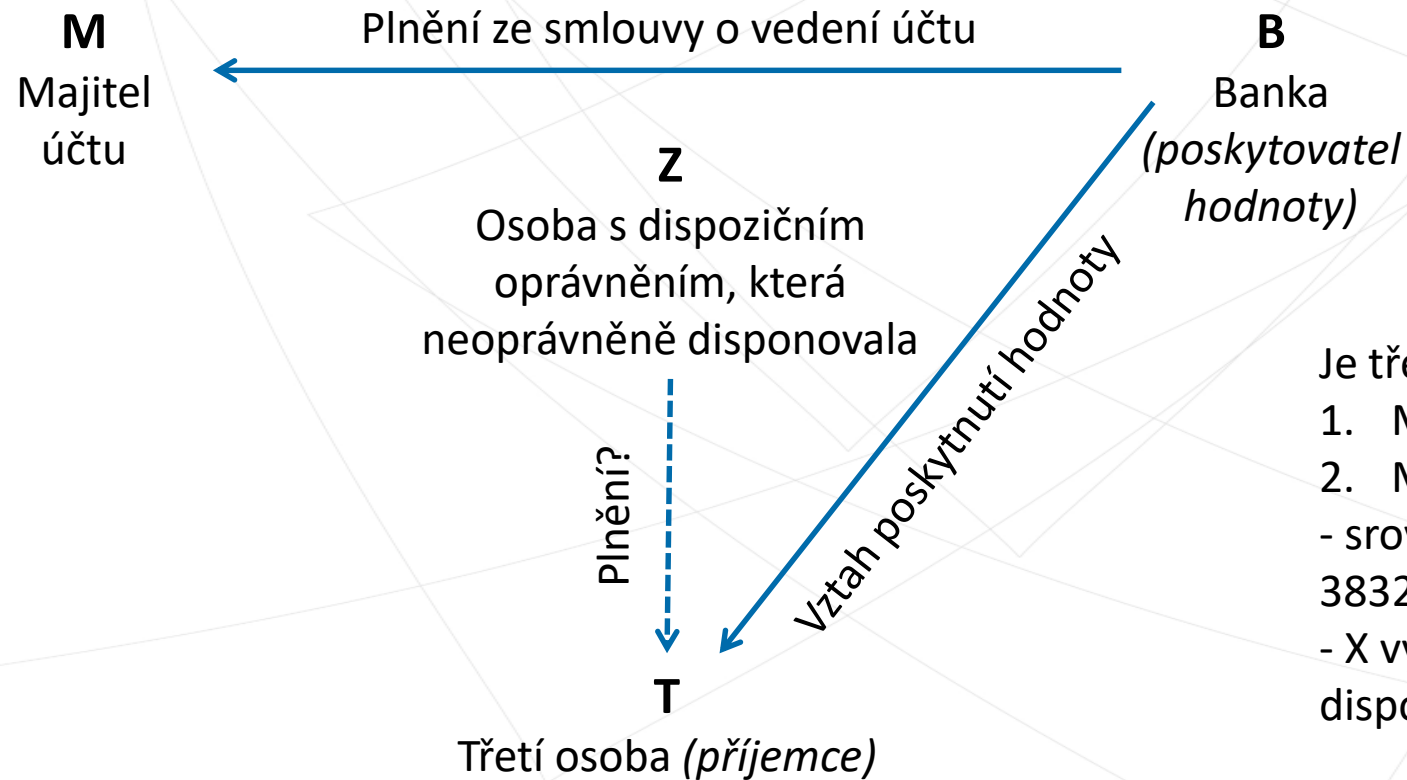
Struktura poukázky





Další vybrané problémy

1. Neoprávněná dispozice s prostředky na účtu

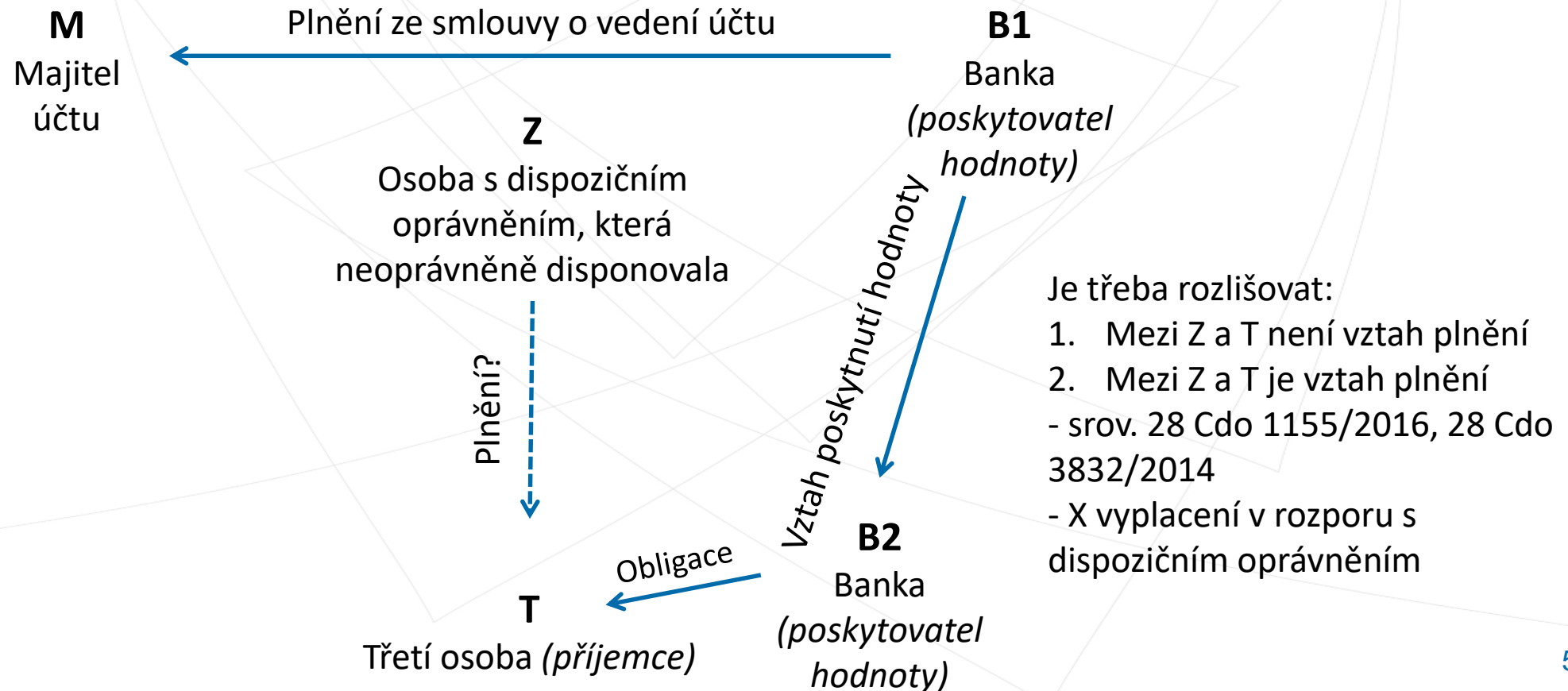


Je třeba rozlišovat:

1. Mezi Z a T není vztah plnění
2. Mezi Z a T je vztah plnění
 - srov. 28 Cdo 1155/2016, 28 Cdo 3832/2014
 - X vyplacení v rozporu s dispozičním oprávněním



Neoprávněná dispozice s prostředky na účtu - přesněji





2. Platba kradenou platební kartou

– Srov. § 1109, 1110, 1111



Způsob a rozsah vydání BO

- Způsob (§ 2999 OZ, § 491 NOZ 2018)
- Rozsah
 - Obvyklá cena. Cena služby nebo navýšení hodnoty majetku obohaceného
 - Ujednaná cena
 - § 2999 odst. 2: „Plnil-li ochuzený za úplaty, poskytne se náhrada ve výši této úplaty; to neplatí, zakládá-li výše úplaty důvod neplatnosti smlouvy nebo důvod pro zrušení závazku, anebo byla-li výše úplaty takovým důvodem podstatně ovlivněna.“
 - § 491 odst. 3 NOZ 2018: „Pri určovaní obvyklej ceny sa vychádza z toho, čo by si účastníci so skutočným úmyslom uzavrieť zmluvu a v súlade s právom dohodli ako cenu za obohatenie.“



Předmět obohacení. Zvýšení hodnoty majetku nebo služba?

Srov. např. usnesení NS ze dne 6. 12. 2012, sp.zn. 28 Cdo 3481/2012: „*Otázkou rozsahu bezdůvodného obohacení získaného úpravami cizí nemovitosti uskutečněnými bez právního důvodu, eventuálně na základě neplatného právního úkonu či právního důvodu, který posléze odpadl, se Nejvyšší soud opakovaně zabýval. Dospěl přitom k závěru, že v případě stavebních úprav nemovitosti není dobře možné, aby její vlastník investorovi vydal to, co bezdůvodným obohacením nabyt (rekonstrukci nemovitosti). Proto je na místě poskytnutí peněžité náhrady podle § 458 odst. 1 věty druhé obč. zák. **Výše této náhrady pak neodpovídá hodnotě vynaložených prostředků či provedených prací (investic), nýbrž zhodnocení věci, jež se obohacenému dostalo, tj. rozdílu mezi hodnotou věci (tržní cenou) před investicemi a poté.** Obohacený je totiž povinen vydat jen ten majetkový prospěch, jehož se mu obohacením dostalo, a nikoliv nahradit majetkovou ztrátu tomu, na jehož úkor bylo obohacení získáno.*



- R 26/75: V případě vypořádání hodnot vynaložených na cizí nemovitost je pohledávkou z bezdůvodného obohacení nikoliv hodnota vynaložených prostředků, nýbrž rozdíl mezi hodnotou domku před adaptací a po ní.
- Stejně R 1/79, 33 Odo 477/2003, 32 Odo 1754/2006



Dále např. rozsudek NS ze dne 11.02.2014, sp.zn. 28 Cdo 3369/2013: „V souladu s dosavadní judikaturou Nejvyššího soudu dovodil, že tato ustanovení je v případě zrušené smlouvy o dílo třeba vykládat tak, že rozsah obohacení na straně objednatele spočívá ve výkonech provedených zhotovitelem, za něž mu je povinen objednatel poskytnout peněžní náhradu (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. srpna 2000, sp. zn. 29 Cdo 697/99). Výše zmíněné peněžité náhrady se pak neodvíjí od předpokládané ceny poskytovaného plnění, neboť tato cena obvykle neodpovídá výši majetkového prospěchu získaného objednatelem. Při určení její výše je tak třeba přihlídnout k nákladům, které by bylo třeba vynaložit na získání stejného plnění v daném místě a čase, k eventuálním nedostatkům plnění atd. Jinými slovy řečeno Nejvyšší soud se při zvažování způsobu, jenž by nejlépe postihoval hodnotu na základě neplatné či zrušené smlouvy nabytého nepeněžitého prospěchu, opakovaně přiklonil **ke kritériu ceny obvyklé**, tedy ceny, kterou by v daném místě a čase musel obohacený na nabytí daného - srovnatelného plnění vynaložit (...). Lze proto uzavřít, že **obecným kritériem, pokládaným ve většině případů za nejlépe postihující hodnotu bezdůvodného obohacení majícího nepeněžitou formu, je cena obvyklá, stanovená na základě znaleckého posudku opírajícího se o zhodnocení cen obdobných plnění.**



§ 2999

(1) Není-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení dobře možné, má ochuzený právo na **peněžitou náhradu ve výši obvyklé ceny**. Bylo-li plněno na základě neplatného nebo zrušeného právního jednání, právo na peněžitou náhradu však nevznikne v rozsahu, v jakém se to přičí účelu pravidla vylučujícího platnost právního jednání.

(2) Plnil-li ochuzený za úplaty, poskytne se náhrada ve výši této úplaty; to neplatí, zakládá-li výše úplaty důvod neplatnosti smlouvy nebo důvod pro zrušení závazku, anebo byla-li výše úplaty takovým důvodem podstatně ovlivněna.

(3) Nelze-li předmět bezdůvodného obohacení vydat proto, že došlo k jeho zkáze, ztrátě nebo zhoršení z příčin, které jdou k tíži ochuzeného, nahradí obohacený nanejvýš tolik, co ušetřil na vlastním majetku.



Literatura

- Kritika dosavadního přístupu
- Např. Petrov in Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI., C.H.Beck, komentář k § 2999, m.č. 15 an.
 - V případě zhodnocení cizí věci podle smlouvy (neplatné nebo zrušené) je rozhodující obvyklá cena toho, co bylo podle smlouvy plněno (cena služby, cena plnění)



Náhrada ve výši obvyklé ceny. Ale čeho?

- K obohacení často dochází jednáním určitého subjektu (ochuzeného), které působí na majetkovou situaci jiného (obohaceného)
- Typickým příkladem: stavební činnost, kterou se upravuje nemovitost jiného
- V čem spočívá obohacení?
 - V navýšení hodnoty majetku vlastníka nemovitosti?
 - V ceně stavebních prací?



Služba jako předmět obohacení

- **Kondikce z plnění: předmětem obohacení je plnění**
 - Z tohoto hlediska je zcela irelevantní, jak se toto plnění promítlo do majetku obohaceného
- **Kondikce nikoli z plnění:**
 - Úspora nákladů na obstarání služby
 - dvě otázky: 1) zda by si obohacený i jinak příslušnou službu vůbec obstaral (srov. § 3009), 2) kolik by za ni vynaložil.
 - Pokud by obohacený poskytnutí služby vyvolal svým **nepoctivým jednáním**, pak se nemůže dovolat toho, že by si ji jinak neobstaral (§ 6 odst. 2).
 - Jinak: obohacení spočívá v navýšení hodnoty jmění



Příklady z judikatury

1. Viz výše: plnění osobě, která není vlastníkem zhodnocené nemovitosti
2. **Usnesení NS ze dne 16. 5. 2018, sp.zn. 28 Cdo 251/2018:**
 - Nejvyšší soud se při zvažování způsobu, jenž by nejlépe postihoval hodnotu nepeněžitého prospěchu nabytého na základě zrušené či neplatné smlouvy opakovaně přiklonil ke kritériu ceny obvyklé, tedy ceny, kterou by v daném místě a čase musel obohacený na nabytí daného - srovnatelného plnění vynaložit
 - oproti právu objednatele na vrácení uhrazené ceny díla, potažmo záloh na ni, tak stojí právo zhotovitele na vydání majetkového prospěchu poměřovaného právě obnosem, jež by objednatel jinak musel v daném místě a čase vynaložit na opatření obdobného plnění, neboť tato částka lépe než objektivní změna v tržní ceně nemovitosti odráží hodnotovou ekvivalenci mezi navracenými plněními z neplatné nebo zrušené smlouvy



Vliv odpadnutí obohacení na výši náhrady

§ 3000

Poctivý příjemce vydá, co nabyl, nanejvýš však v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá.



- **Zohledňuje-li se odpadnutí obohacení:**
 - Při úplném odpadnutí se náhrada nevydává (resp. jen formě úspory)
 - Při navýšení ceny majetku: jen **v rozsahu existujícího navýšení ceny majetku**
 - Počáteční a následné odpadnutí obohacení
- **Základní předpoklad: dobrá víra**
 - Zlá víra (-), § 3003
 - Např.: plnění bezúplatné smlouvy
 - Vypořádání neplatných nebo zrušených úplatných smluv (-)
 - Ale i zde teleologická redukce § 3002 (ratio legis § 2995, § 2999 II)



Příklady

I. Usnesení NS ze dne 10. 12. 2014, sp.zn. 28 Cdo 3569/2014

- **Zhodnocení nemovitosti třetí osoby na základě neplatné smlouvy**
- Sjednání neplatné smlouvy o dílo, kterým byla zhodnocena nemovitost ve vlastnictví třetí osoby (objednatel se mylně domníval, že je sám vlastníkem)
- Pb.: majetkový prospěch obohaceného? NS: Projeví-li určitá osoba ve smlouvě zájem o plnění majetkového rázu, jež je jí poskytnuto, dostane se jí takto zjevně majetkového prospěchu bez ohledu na to, zda se tímto současně zhodnotí majetek jiné osoby.
- Objednatel – zhotovitel: § 457 OZ 1964, § 2995
- Objednatel – vlastník: BO; NS: plnění bez právního důvodu



II. Usnesení NS ze dne 3. 10. 2016, sp.zn. 28 Cdo 1821/2016

- **Provedení demoličních prací jako obohacení**
- kvalifikaci zmíněných výkonů jako zhodnocení cizí věci nelze a priori označit za nepřiléhavou, neb kupříkladu odstranění neúživatelné budovy mající v podstatě zápornou ekonomickou hodnotou a uvedení pozemku do stavu způsobilého nové výstavby může představovat objektivní zlepšení majetkového stavu vlastníka věci z hlediska jejího tržního ocenění, nemluvě již o tom, že demoliční práce bývají nezřídka součástí komplexnějších přestaveb a jiných stavebních zásahů, jež **ve svém celku nemovitost rovněž bezesporu zhodnocují.**
- Navýšení hodnoty jmění nebo cena plnění?
 - Ve druhém případě je vliv na cenu majetku (zhodnocení) irelevantní



III. Objednávka nevkusné výmalby k tomu nesvéprávným člověkem

- Smlouva je neplatná podle § 581
- Má vydat obvyklou cenu konzumované služby (výmalby) nebo jen to, o co se zvýšila hodnota jeho majetku (v daném případě spíše klesla)?
- Plnění není přičitatelné obohacenému: nanejvýš zvýšení hodnoty majetku
- Toto řešení koresponduje s úpravou deliktního práva:
 - Pokud nezpůsobilý zničí cizí věc, neodpovídá za to (§ 2910, 2920)
 - Pokud nezpůsobilý „zničí“ cizí pracovní výkon (poskytne pracovní výkon, aniž by za něj dostal odpovídající protihodnotu), nebude odpovídat též (v obou případech dojde ke zmaření určité majetkové hodnoty jiného)
- Lze použít § 3002 nebo toto ustanovení předpokládá přičitatelnost uzavření smlouvy?
 - Srov. § 3001 odst. 2: „bez svého svolení“ – tj. relevantního projevu vůle



Tzv. vnučené obohacení

§ 3001 OZ

(2) Získal-li obohacený předmět obohacení v dobré víře nebo bez svého svolení a nelze-li jej dobře vydat, není povinen k náhradě, ledaže by tím vznikl stav zjevně odporující dobrým mravům.



- **tzv. vnucené obohacení:** situace, kdy předmět obohacení nelze dobře vydat a povinnost vydat peněžní náhradu by stíhala obohaceného, který se na nabytí obohacení nijak nepodílel.
- **Problémy:**
 - obohacení sice obohacenému objektivně působí majetkový prospěch, avšak obohacený si jej z jakéhokoli důvodu nemusel přát: pak by měl zaplatit za něco, co vlastně vůbec nechtěl
 - Nutí obohaceného využít své likvidní rezervy; pokud žádné nemá, nutí jej buď k přijetí úvěru, nebo k prodeji svého majetku.



- Dikce § 3001 odst. 2 na první pohled zcela vylučuje povinnost k náhradě
- ale: kritérium dobrých mravů, které nejen umožňuje, nýbrž dokonce ukládá dvě vzájemně provázané úvahy:
 - 1) prostřednictvím kategorie dobrých mravů je třeba provést poměrování dotčených právních principů, současně je třeba zohlednit jiná (explicitní) hodnotová rozhodnutí zákonodárce;
 - 2) umožňuje respektovat zvláštnosti typické kolize zájmů v určitých skupinách případů .



Řešení

1. Lze se dovolat na *ratio legis* § 2997 odst. 1 věta druhá
2. Obohacený dosud nerealizoval rozmnožení svého majetku
 - analogicky: § 1001, § 3009:
 - ochuzenému vzniká právo na náhradu účelně vynaložených nákladů ve prospěch obohaceného, obohatil-li jej k jeho převážnému užitku; zda byla záležitost provedena k užitku jiného, se neposoudí podle obecných hledisek, ale se zřetelem k jeho pochopitelným zájmům a záměrům.
 - V tomto rozsahu ostatně vzniká i úspora obohaceného
 - Pb.: rozlišování poctivého a nepoctivého ochuzeného?



3. Obohacený již realizoval rozmnožení svého majetku

- V tomto případě již nejsou ohroženy zájmy obohaceného, které chrání úprava vnuceného obohacení. V těchto případech tedy vzniká povinnost k vydání peněžní náhrady, a to bez ohledu na dobrou či zlou víru ochuzeného, případně bez ohledu na to, zda obohacení bylo k převážnému užitku obohaceného či nikoli.



§ 3001 odst. 2, 1. varianta

- Pouhý **doslovný výklad** této varianty § 3001 odst. 2 dospívá k velmi problematickým závěrům. Výslovně se totiž nepředpokládá ani odpadnutí obohacení jako § 3000, ani vnucené obohacení jak to činí druhá varianta, kterou toto ustanovení upravuje. Předpokládá se jen dobrá víra příjemce obohacení. Jde tedy o případy, kdy příjemce participoval na obohacení, věděl o něm, případně k němu dal i svůj souhlas, jen byl v dobré víře, že není bezdůvodně obohacen, tj. věděl o nabytí obohacení, avšak domníval se, že se postupuje podle existujícího právního důvodu.
- Prakticky zbavuje aplikační prostor § 3000: není povinnost k náhradě bez ohledu na to, zda odpadlo či neodpadlo obohacení – rozsah obohacení by byl irelevantní.
- Pro tak markantní omezení povinnosti k vydání peněžní náhrady a takové omezení aplikace § 3000 nelze nalézt rozumný důvod.
- Tyto okolnosti vyzdvihují potřebu **teleologického výkladu**, tj. hledání rozumného smyslu a účelu této varianty komentovaného ustanovení.



Řešení:

- Již Larenz a Canaris poukázali na to, že o problém vnuceného obohacení či přinejmenším o velmi příbuznou problematiku jde i v případě, kdy obohacený dal souhlas s opatřením, které vedlo ke vzniku obohacení (výdaj na jeho věc), následně však odpadne právní důvod pro učinění tohoto výdaje. Důsledkem takového výdaje však nemělo být obohacení toho, kdo souhlas poskytl, nýbrž jiné osoby.
- **Příkladem** může být situace, kdy strany zamýšlí uzavřít kupní smlouvu na určité věci, kterou již před uzavřením smlouvy přenechá (zamýšlenému) kupujícímu, aby si již předem mohl upravit (zhodnotit) pro své účely. Následně však k uzavření smlouvy nedojde.
 - V takovém případě zásadně vzniká vlastníkově (zamýšlenému prodávajícímu) bezdůvodné obohacení na úkor toho, kdo učinil majetkový výdaj na jeho věc, tj. na úkor (zamýšleného) kupujícího.
 - Obohacený tak sice souhlasil s opatřeními, které vedly k nabytí obohacení (investice do jeho věci), avšak byl v dobré víře, že mu tímto způsobem nevzniká obohacení.
 - Ohledně obohacení, které takto (zamýšlený) prodávající nabyl, vykazuje zcela totožné problémy, jako standardní případy tzv. vnuceného obohacení



- Lze tedy **uzavřít**, že právo na náhradu je vyloučeno, pokud obohacený dal souhlas s opatřením, které vedlo ke vzniku obohacení (výdaj na jeho věc), avšak byl v dobré víře, že tím není obohacen.
- Možnosti argumentace:
 - Výklad pojmu dobré víry (jejího předmětu)
 - Teleologická redukce
 - Použití kritéria dobrých mravů



Rozsah povinnosti vydat BO. Ochrana dobré víry

Poctivý obohacený:

§ 3000: „Poctivý příjemce vydá, co nabyl, nanejvýš však v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá.“

- plnění úplatných smluv: výjimka: § 3002 OZ



Nepoctivý obohacený:

§ 3003 OZ: „Nepoctivý příjemce vydá, co nabyl v době, kdy obohacení získal.“

+ plody a užitky: § 3004

+ zásah do osobnosti: možnost dvojnásobku obvyklé ceny licence



Zcizení předmětu obohacení

§ 3001 odst. 1: „Zcizil-li poctivý příjemce předmět bezdůvodného obohacení za úplatu, může podle své volby vydat buď peněžitou náhradu, anebo co utržil. Zcizil-li jej poctivý příjemce bezúplatně, nemá vůči němu ochuzený právo na náhradu; může ji však požadovat po osobě, která předmět od obohaceného nabyla a nebyla v dobré víře.“

§ 3004 odst. 1 věta druhá: „Zcizil-li předmět bezdůvodného obohacení za úplatu, má ochuzený právo požadovat, aby mu byla podle jeho volby vydána buď peněžitá náhrada, anebo co obohacený zcizením utržil.“



Náhrada za užívání předmětu obohacení

Poctivý obohacený:

§ 3002 odst. 2 OZ: „Užíval-li věc nabytou podle úplatné smlouvy poctivý příjemce a je-li smlouva neplatná, poskytne druhé straně náhradu za užívání, avšak jen do výše odpovídající jeho prospěchu.“

X ochrana spotřebitele

Nepoctivý obohacený: vydá veškerý užitek (§ 3004)



Přehled ke způsobu a rozsahu vydání BO

- Vydání in natura X není-li to dobře možné: v penězích
- Náhrada z hlediska účelu normy stanovující neplatnost (zdánlivost) jednání, podle kterého bylo plněno
 - § 2998 věta první
 - Vyloučení jen práva na peněžní náhradu (nikoli na naturální restituci):
 - § 2999 I 2
 - Nelze vydat z důvodu na straně ochuzeného (§ 2999 III)



Vydání BO v penězích

- Výše:
 - Zásadně: obvyklá cena předmětu obohacení (§ 2999 I 1)
 - Plnění za úplatu: ve výši úplaty (§ 2999 II)
 - X důvod neplatnosti/zrušení vylučuje zohlednit ujednanou cenu
- Pb: co se oceňuje?
 - Kondikce z plnění – cena plnění (v případě služby – cena služby)
 - Kondikce nikoli z plnění – zvýšení hodnoty majetku obohaceného



Rozlišení v závislosti na dobré/zlé víře obohaceného

- **Poctivý obohacený (§ 3000, 3001)**
 - Odpadnutí obohacení: § 3000
 - Zcizení předmětu obohacení: volba zvýhodňující obohaceného (§ 3001 I)
 - Specifický případ pravidla o odpadnutí obohacení
- **Nepoctivý obohacený (§ 3003, 3004)**
 - Nezohledňuje se odpadnutí obohacení (§ 3003)
 - Nabytí včetně plodů a užitků
 - Zcizení předmětu obohacení: volba zvýhodňující ochuzeného (§ 3004 I 2)
 - Zvláště: obohacení nabyté zásahem do přirozeného práva člověka (3004 II)



Vnucené obohacení

- § 3001 odst. 2
- Stav zjevně odporující dobrým mravům (a simili § 3009 II)



Vypořádání vzájemných plnění (§ 3002)

- Neplatí pravidla o odpadnutí obohacení
- K vzájemnosti restituční povinnosti viz § 2993
- Náhrada za užívání: § 3002 II

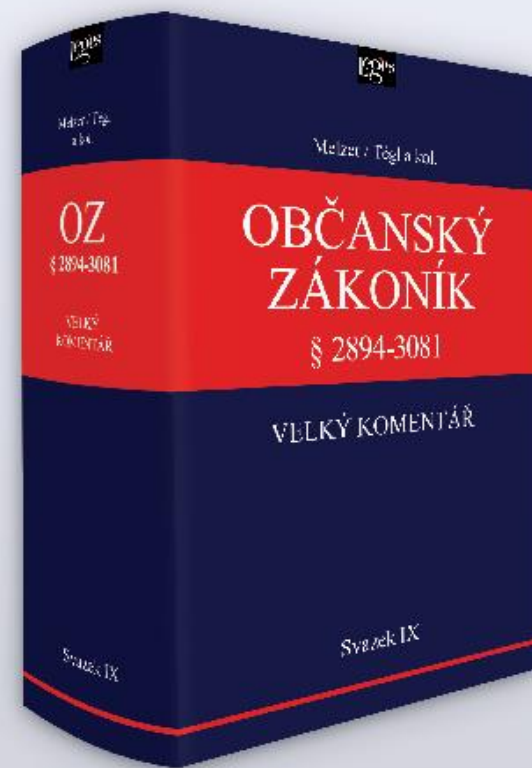


Univerzita Palackého
v Olomouci

– Pro bližší podrobnosti viz ...

ZÁSADNÍ KOMENTÁŘ K NOVÉMU OBČANSKÉMU ZÁKONÍKU

PRÁVĚ VYCHÁZÍ SVAZEK IX.
ZÁVAZKY ZE ZÁKONA
(ODPOVĚDNOST ZA ŠKODU, NEKALÁ SOUTĚŽ,
BEZDŮVODNÉ OBOHACENÍ, JEDNATELSTVÍ BEZ PŘÍKAZU)



1728 stran, pevná vazba s přebalem, 2690 Kč
www.knihyleges.cz



Univerzita Palackého
v Olomouci

Děkuji za pozornost!